

Јелена Н. Радосављевић

Историјски институт Београд
jelenaradosavljevic60@gmail.com

Недељко В. Радосављевић

Историјски институт Београд
nedjo.radosavljevic@gmail.com

ТЕСТАМЕНТ АГАТАНГЕЛА, ВАСЕЉЕНСКОГ ПАТРИЈАРХА У ОСТАВЦИ, ИЗ 1831. ГОДИНЕ*

Апстракт: У раду је приређен и објављен тестамент Агатангела, васељенског патријарха у оставци. У уводном делу дати су основни подаци из његове биографије, од рођења у селу Арнауткој код Једрена 1769, до оставке на патријаршијски трон 1830. године. Тестамент је настао крајем 1831. у Једрену, и писан је на грчкој катареуси. Анализиран је дипломатички, палеографски и сигилографски. Указано је на његову вредност као извора првог реда за биографију патријарха Агатангела, и за историју Православне цркве под османском влашћу у целини. Такође је драгоцен за истраживање друштвене историје Једрена и околине. У раду је, после превода на српски језик, дата његова транскрипција на грчком и, на крају, факсимили документа. Године 1832. патријарх Агатангел је умро у Једрену.

Кључне речи: Васељенска патријаршија, Једрене, Београд, митрополит, патријарх, Агатангел, оставка, тестамент, сведоци.

Агатангел, васељенски патријарх 1826–1830, претходно београдски па халкедонски митрополит, рођен је 1769. године у селу Арнауткој у близини Једрена.¹ По народности је био Бугарин. Студије из историјске демографије то потврђују, јер је све до 1913. године село Арнауткој било настањено Бугарима.² Потврду за то налазимо и у српској штампи друге деценије 19. века. Доситеј Обрадовић је 1818. издао збирку „Мезимац“, где се у списку пренумераната налази и име београдског митрополита Агатангела. У том списку уписан је као „Высоко-преосвященнѣйшій Г. Агатагелъ Константин, архі-епископъ и митрополитъ бѣлиградскій и всея Сербіи высочайшій екзархъ – рождествомъ Адрианополецъ и Болгаринъ“.³

* Рад је резултат истраживања спроведеног уз подршку Фонда за науку Републике Србије, пројекат бр. 1565, *Reshaping Nobility: Formation of the new Christianelite in Ottoman Serbia (15th–18th century)* – NOBILITY.

¹ https://users.sch.gr/markmarkou/1801_1832/1831/koim/agathangelos_konstantinoupoleos.htm. Приступљено 21. марта 2025.

² Разбойников и Разбойников 1999, 344; Милетич 1918, 298.

³ Доситеј Обрадовић је свакако био добро обавештен о томе које је народности био београдски митрополит, који му је учинио велику част да буде пренумерант поменутог издања. Његов гест је следио и митрополитов секретар Серафим, као и поједини српски оборкнезови из Београдског пашалука, у коме се постепено изграђују српске аутономне институције. Обрадович 1818, 234. Додатак „Константин“ Агатангеловом имену, који се помиње у Доситејевом „Мезимцу“, није било његово презиме, већ чест назив за митрополите који су долазили из Константинопоља – Цариграда,

У времену када је Агатангел рођен, град Једрене са околином имао је етнички разнородно становништво, које су чинили Турци, Бугари, Грци и други. То је и почетак доба када су неки богатији и утицајнији Бугари показивали тежњу ка погрчавању, што је касније довело до стварања билингвалних популација школованих на грчком језику, које су постепено примале обичаје грчког патрицијата, попут пловдивских Гудила.⁴ Агатангел је још у раном узрасту научио више језика (бугарски, грчки, турски). Школу је похађао заједно са будућим васељенским патријархом Кирилом VI. Његов покровитељ био је тадашњи једренски митрополит, који му је набавио ретке и скупе књиге.⁵ Због тога нема сумње да је ишао у школу у којој се настава одвијала на грчком језику. Агатангел је замонашен у манастиру Ивиру на Светој Гори, за који је остао трајно везан.⁶

Широко образовање које је Агатангел имао надилазило је теолошке оквири. Он је говорио најмање шест језика и писао на њима (бугарски, грчки, турски, руски, француски, српски, вероватно и латински). То указује на могућност да је образовање стицао не само у манастирским центрима већ и у угледним школама Васељенске патријаршије, могуће и у најпрестижнијој, Великој народној школи.

Године 1800. поверена му је важна дужност свештеномонаха за вернике грчког језика и порекла који су живели у Москви.⁷ Новембра 1815. изабран је за београдског митрополита.⁸ У избору су учествовали васељенски патријарх и Свештени синод у пуном саставу, уз тек изабраног херцеговачко-захумског митрополита Јосифа.⁹ У тренутку избора, Агатангел није имао епископски чин, већ је још увек био јеромонах. У изборном акту за њега се наводи да је „ученопреподобни“. Тиме је истакнуто његово добро образовање. Сем тога, из поменутог акта се јасно види да је Агатангел тада само изабран, а да још увек није био потврђен од султана, а ни хиротонисан у епископски чин.¹⁰

Ти кораци тек су следили. Акт о избору новог митрополита унет је у Изборни кодекс Васељенске патријаршије (Κώδιξ Πατριαρχικοῦ Αρχιεπισκοπικεῖου).¹¹ Потом би се Патријаршија представком обратила Портиној Канцеларији епископских муката, са молбом да се изабраном митрополиту изда султански берат о потврђивању, чиме је тај поступак са црквеноправног преношен на државноправно подручје.¹² Пошто би

у митрополије са словенским верницима. Агатангелова митрополитска титула тачно је наведена. Радосављевић 2007, 355.

⁴ Рајмонд Детрез је кроз тзв. „језички савез“ видео корак ка стварању ромејске протонације у Османском царству. Основа за то су заједничке одлике језика различитих народа на Балканском полуострву под османском влашћу, настале у интеракцији, при чему је преовлађујући био утицај грчког језика. Изван тог „језичког савеза“ остали су само словенски Срби, који су географски били удаљени од османске престонице и околине, и живели су углавном на европској периферији Османског царства. Услед Српске револуције 1804, Грчког устанка 1821. и националног препорода других балканских народа кроз културну и економску еманципацију, поменута ромејска протонација никада није заживела. Детрез 2015, 186–199.

⁵ Герд и Е. П. А (Редакция) 2018, 562–563.

⁶ Шумадијски (Вукович) и Нелюбов 2008, 234; https://users.sch.gr/markmarkou/1801_1832/1831/koim/agathangelos_konstantinoupoleos.htm. Приступљено 21. марта 2025.

⁷ Шумадијски (Вукович) и Нелюбов 2008, 234.

⁸ Алексијевић 1910, 129.

⁹ Исто.

¹⁰ Исто.

¹¹ Катић и Радосављевић 2025, 410.

¹² Берат је дипломатичка исправа која је имала извршну снагу. Персонална је, јер се односи на тачно одређену личност постављену на неку дужност. Није био подложен било каквом слободном тумачењу, нити су у њега могле бити унете интерполације, јер је уписиван у деловодни копијални протокол. Препис берата слат је властима провинције у коју је потврђена личност одлазила, и оне

Канцеларија црквених муката утврдила колику суму новца (пешкеш) би на име закупа за одређену митрополију новоизабрани митрополит требао да уплати царској благајни, издаван је ферман којим је потврђивано да је молба позитивно решена и наређивано да берат буде издат.¹³ Изради берата приступало би се тек пошто би из Ружанче дефтера била издата потврда о томе да је пешкеш уплаћен.¹⁴ Султански берат садржао је детаљно наведена права и дужности митрополита. Имао је и наглашену свечану ноту, а израђивали су га писари изузетне вештине. Често је био позлаћен.¹⁵

По издавању берата активност око избора митрополита поново се преносила на црквеноправно подручје. Уколико није имао епископски чин, избрани и потврђени кандидат прво би био хиротонисан. Маркос Марку наводи да је Агатангел хиротонисан 30. новембра / 11. децембра 1815. године, што би значило да је убрзо по избору био потврђен од султана.¹⁶ У пракси се ретко дешавало да наведена процедура прође тако брзо. Међутим, важна Београдска митрополија је после Другог српског устанка остала упражњена, па су и османске власти имале интерес да нови митрополит што пре оде у Београд. Ми немамо на располагању берат митрополита Агатангела, и не знамо када је тачно издат. А с обзиром на то да је израда берата захтевала време, до његовог уручења митрополит би, уколико је то било потребно, легитимитет црпео из акта којим су носиоци функција провинцијских власти били обавештени о томе да је као архијереј потврђен.¹⁷

По добијеном берату Патријаршија је издавала синђелију којом се изабраном и потврђеном митрополиту додељује одређена митрополија. Тада су му давани и архијерејски печати. Митрополит би потом одлазио у одређену митрополију у којој је, најчешће у њеном катедралном храму, служена Света архијерејска литургија уз саслуживање других архијереја, и вршено његово устоличење (интронизација). Уколико би други митрополити из објективних разлога били спречени да том чину присуствују, по Светој архијерејској литургији било је довољно и читање патријаршијске и синодске грамате.¹⁸

Митрополит Агатангел дошао је у Београдску митрополију почетком 1816. године. У њој се сусрео са стањем које је за Васељенску патријаршију до тада било непознато. По окончању Другог српског устанка и увођењу заједничке српско-османске управе у Београдском пашалуку, српске аутономне институције на челу са кнезом Милошем Обреновићем покушавале су да редукују права која су митрополити имали. Године 1816. ограничиле су неке патријаршијске и митрополитске приходе. Иако су оба митрополита (београдски и ужичко-ваљевски) учествовала на Скупштини 1817. године, која је Милоша Обреновића прогласила за наследног кнеза Србије, проблеми у њиховим односима су настављени. Стање се толико закомпликовало да су 1818. српске власти преко депутације у Цариграду изнеле жалбе патријарху Григорију V на наводне лоше поступке архијереја према свештенству, које је он примио к знању и обећао да ће их укорити.¹⁹

су га у пуном садржају уносиле у своје сициле. Катић и Радосављевић 2025, 409–410.

¹³ Исто, 411.

¹⁴ Rûznâme, назив за врсту дефтера, као и за царску канцеларију која је на дневном нивоу регистровала приходе и расходе државне благајне. Детаљније в. Afyoncu 2008, 276–278.

¹⁵ Катић и Радосављевић 2025, 412.

¹⁶ Маркос Марку наводи да су хиротонију извршили патријарх Кирил VI и осам митрополита, од којих нису сви били учесници у Агатангеловом избору. https://users.sch.gr/markmarkou/1801_1832/1831/koim/agathangelos_konstantinoupoleos.htm. Приступљено 28. марта 2025.

¹⁷ Радосављевић 2025, 55–56, 155–156.

¹⁸ Исто, 412–413; Радосављевић 2024, 146–150.

¹⁹ Жалбе патријарху на митрополите београдског Агатангела и ужичко-ваљевског Герасима Домнина биле су засноване на бројним писаним притужбама свештенства, које су кнезу Милошу стигле 1818. године, у кратком времену. То указује на могућност да су писане по сугестијама

Исте 1818. године кнез Милош Обреновић намеравао је да у Србији оснује Богословију по угледу на сремскокарловачку у Хабзбуршкој монархији. Митрополит Агатангел није се слагао с тим, јер није било наставног кадра за њу, а трошак њеног финансирања пао би на митрополите. Међутим, подржавао је отварање школа у Сланцима или у Раковици, манастирима у близини Београда, у којима би се учили словенска писменост, богословске науке и грчки језик. Када је о свештенству реч, квалитетно решење за добар подмладак видео је у томе да у те школе свештеници шаљу своје синове, што говори да је био добро упознат са постојањем породичних свештеничких лоза у бројним местима у својој митрополији.²⁰ Касније, децембра 1822. године, митрополитима је, уместо већ умањених прихода, одређена годишња плата. Протести оба митрополита (београдски и ужичко-ваљевски) упућени кнезу Милошу Обреновићу били су безуспешни, а још увек присутне османске власти нису показивале вољу да им помогну. Та одредба повучена је тек 1825. године.²¹

Велики проблеми за митрополита Агатангела наступили су када је 1821. избио Грчки устанак. На Васкрс је на вратима Васељенске патријаршије обешен патријарх Григорије V а низ митрополита, међу којима је највише било оних пореклом са Пелопонеза где је устанак почео, такође је кажњен смртном казном.²² Османска одмазда због Грчког устанка вршена је и у областима које су насељавали Срби. Нишки митрополит Мелетије погубљен је вешањем у Нишу, док је рашко-призренски и скендеријски митрополит Захарија заточен, а неколико монаха манастира Високи Дечани је убијено.²³ Три митрополита у Босанском пашалуку притворена су, оглобљена и приморана да верницима шаљу прокламације којим их позивају на мир и оданост султану.²⁴

По избијању Грчког устанка, османским властима у Београдском пашалуку стигло је наређење да притворе и испитају три митрополита. Један од њих био је београдски митрополит Агатангел. О томе је велики везир Салих-паша обавестио и новог васељенског патријарха Евгенија II.²⁵ Кнезу Милошу, војду Другог српског устанка 1815, такође се није веровало. Патријарх Евгеније II је од Порте добио наређење да помно прати како се кнез Милош и православни Срби понашају, и да о томе извештава државне власти.²⁶

Митрополити београдски Агатангел и ужичко-ваљевски Герасим Домнин поново су 1823. године имали неспоразум са српским властима, које су желеле да по угледу на Карловачку митрополију установе Конзисторију (Духовни суд). Они су то одлучно одбили јер је за то изостала подршка Васељенске патријаршије. Конзисторија је ипак формирана 1823, али је после две године рада распуштена.²⁷

Ситуација у којој није могао да управља Београдском митрополијом у складу са бератом и патријаршијском синђелијом, уз страх од ислеђивања од стране османских власти, за митрополита Агатангела је била веома тешка. Док је митрополит ужичко-ваљевски Герасим Домнин на крају створио ближе везе са кнезом Милошем Обреновићем, са њим то није био случај. О тешкој ситуацији у којој се нашао, а која га је,

српских власти. Радосављевић 2025, 135–138.

²⁰ Принцип наследности парохија био је устаљен, па би свештеничка деца у школе долазила са одређеним предзнањем, што би олакшало наставу. Радосављевић 2025, 205–206.

²¹ Исто, 138–139.

²² Runciman 1968, 393; Philliou 2004, 121; Радосављевић 2024, 83.

²³ Раствоић 2014, 364; Костић 2018, 12.

²⁴ Радосављевић 2021, 62–63.

²⁵ Цариград, 7. маја 1821, *Велики везир Салих-паша васељенском патријарху Евгенију II*, Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методиј“, София, Ориентална архивна колекција 19/79.

²⁶ Исто.

²⁷ Гавриловић 1909, 673–677; Радосављевић 2007, 142–143.

по његовим речима, довела до болести, Агатангел је још 28. јануара / 8. фебруара 1823. године писао патријарху и Свештеном синоду и тражио премештај.²⁸

Године 1825. поново је дошло до неспоразума митрополита Агатангела са кнезом Милошем. Користећи Грчки устанак, кнез Милош Обреновић је успео да га дискредитује код београдског мухафиза Абдурахман-паше, који га је притворио, и пустио тек пошто је од њега изнудио већу суму новца. А да би га Абдурахман-паша пустио, митрополит је морао да моли кнеза Милоша да за њега гарантује.²⁹ Митрополит Агатангел је убрзо био повучен из Београдске митрополије. У августу 1825. године изабран је за халкедонског митрополита.³⁰

Агатангел је 26. септембра 1826. године изабран за васељенског патријарха. Време његове управе Васељенском патријаршијом било је оптерећено проблемима које је стварао Грчки рат за независност. У првој години по ступању на васељенски трон, а пре битке код Наварина која је променила цео ток рата, Агатангел је од обе ратујуће стране био прихваћен као посредник у преговорима. Устаници су тражили амнестију, али ју је Porta нудила само под условом да јој буду изручене вође устанка, што су Грци одбили.³¹ Међутим, после пораза османске и египатске флоте код Наварина од удружених ескадри Француске, Велике Британије и Русије 20. октобра 1827, и руске објаве рата Османском царству 1828. године, грчки устаници били су близу остварења својих намера.³²

Патријархом Агатангелом биле су незадовољне обе ратујуће стране. Грчки устаници су га без разлога оптуживали за „антинационалну политику“. То је било апсурдно, јер је црква била васељенска, а не грчка национална, и он није био Грк већ Бугарин. И османске власти сматрале су да је морао да као преговарац учини много више.³³ По склапању Једренског мира 1829. и окончању Лондонске конференције 1830. године, којима је призната независност Грчке и створена аутономна Кнежевина Србија, уследиле су разне тужбе Порти на њега. На терет му је стављано мешање у послове Јерусалимске патријаршије, неодговорно трошење патријаршијског новца и самовоља у управљању црквом. Султану су жалбе на њега упутили и поједини незадовољни митрополити, као и архонти утицајних општина. Због свега тога Агатангел је био приморан да поднесе оставку. То је учинио 5. јула 1830. године, после чега је послат у Цезареју. Потом му је допуштен повратак у Једрене, где је 1832. умро.³⁴

Агатангел је у време док је био на патријаршијском трону донео одлуке које се тичу важних питања црквеног живота. Једна од најважнијих тичала се јединственог права Васељенске патријаршије да припрема Свето миро (1826). Такође је донео и неке одлуке о питањима из домена брачног права православних (1827), затим о исправном вршењу Свете тајне крштења (1828) и друге. Поред тога, унапредио је православну хришћанску заједницу уредбама о организовању болница (1827) и управљању црквеном имовином.³⁵

Патријарх Агатангел није заборавио Србију. Остао је у контакту са кнезом Милошем Обреновићем, од 1830. владаром аутономне Кнежевине Србије. То указује на

²⁸ Алексијевић 1910, 310–311.

²⁹ Гавриловић 1909, 682–690; Радосављевић 2007, 206.

³⁰ https://users.sch.gr/markmarkou/1801_1832/1831/koim/agathangelos_konstantinoupoleos.htm. Приступљено 25. марта 2025.

³¹ Шумадијски (Вукович) и Нелюбов 2008, 234.

³² Терзић 2021, 43–46.

³³ Шумадијски (Вукович) и Нелюбов 2008, 234.

³⁴ Исто, 234;

https://users.sch.gr/markmarkou/1801_1832/1831/koim/agathangelos_konstantinoupoleos.htm.

Приступљено 29. марта 2025.

³⁵ Шумадијски (Вукович) и Нелюбов 2008, 234.

чињеницу да су обојица знали да њихов ранији однос није био резултат личних неспоразума, већ различитих интереса. Док је Патријаршија инсистирала на доследном извршавању обавеза верника према митрополитима у складу са султанским бератима и патријаршијским синђелијама, српске власти су се трудиле да османско правно наслеђе што више потисну. А те две идеје нису могле да опстану заједно. Кнез Милош је патријарху Агатангелу, како не би доспео у материјалну оскудицу по смени, пружио и новчану помоћ.³⁶ Патријарх Агатангел умро је већ следеће, 1832. године. Сахрањен је у припрати једренске катедралне Цркве Успења Пресвете Богородице.

У Архиву САНУ у Београду, у Историјској збирци под инвентарским бројем 7172, чува се Тестамент васељенског патријарха Агатангела. Тестамент је сачињен у Једрену, 26. новембра / 8. децембра 1831. године. Том чину су као сведоци присуствовали и потписима потврдили његову аутентичност Григорије, митрополит Једрена, Јоаникије, митрополит Лититзиса (данас Ивајловград у југоисточној Бугарској), и архијакон Венедикт, Агатангелов секретар.³⁷

Тестамент је написан на три стране једног дволиста папира. Димензија сваког листа је 26,8 x 13,8 центиметара. По средини, на месту где је превијан, присутна су мања оштећења. На полеђини другог листа (страна 4), налази се белешка о проналаску и куповини овог драгоценог документа, коју је 18/30. новембра 1897. сачинио Мануил Геден, у то време велики хартофилак Васељенске патријаршије. У тој краткој белешци, он наводи да је Тестамент откупио, и да га поклања Цркви и народу Србије.³⁸ Међутим,

³⁶ Једрене, 1831, *Патријарх у оставци Агатангел кнезу Милошу Обреновићу. Захваљује му на послатих 5.000 зруиша*. ДАС, Књажевска канцеларија XXXV, Црква и свештенство, 681; Топчидер, 6. октобра 1831. *Кнез Милош патријарху Агатангелу. Поздравља га и одговара на примљено писмо*. ДАС, Књажевска канцеларија XXXV, Црква и свештенство, 682.

³⁷ Григорије, једренски митрополит. Световно име било му је Георгиос. Рођен је у цариградском кварту Неохори (тур. Јенићој). Рођени је брат Светог новомученика Теодора Неохорског (?–1795). У чин јерођакона произвео га је једренски митрополит Кирил. Убрзо је постао велики архијакон Једренске митрополије. По избору једренског митрополита Кирила за васељенског патријарха (1813–1818) постављен је за великог архијакона Васељенске патријаршије. Године 1818. изабран је за митрополита струмичког. На тој дужности био је све до избора на трон Једренске митрополије маја 1830. године. По наређењу османских власти дао је оставку 24. јуна / 6. јула 1840, и повукао се у манастир Ватопед на Светој Гори. Умро је 7/19. новембра 1860. године. https://users.sch.gr/markmarkou/1833_1870/1860/koim/gregorios_adrianoupoleos.htm. Приступљено 21. марта 2025.

Јоаникије, архиепископ и митрополит Лититзиса, рођен је 1790. у Атири (тур. Бујукчекмеце) у Источној Тракији. Служио је као намесник патријаршијских ђакон. Децембра 1827. изабран је за митрополита Лититзиса. На тој дужности остао је до 10/22. јануара 1853, када је изабран за митрополита Имброса. Смењен је 20. децембра 1863. / 1. јануара 1864. године. Потом се повукао у Атиру, где је умро 1870. године. https://users.sch.gr/markmarkou/1833_1870/1870/koim/ioannikios_imvrou.htm. Приступљено 21. марта 2025.

³⁸ Мануил Геден (Цариград, 1851. – Атина, 1943). Завршио је Велику народну школу у Цариграду. У младим годинама радио је као новинар листова на грчком и на турском језику. Потом се бавио историјом Васељенске патријаршије, при чему му је од велике помоћи било његово изузетно добро класично образовање. Прво значајније дело му је студија о васељенском патријарху Кирилу I Лукарису. Објавио је више стотина радова из историје Васељенске патријаршије у поствизантијској епохи. Такође је критички приређивао и објављивао изворе из патријаршијског архива. Скоро половина његових радова је објављена у „Црквеној истини“ (Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια), званичном листу Васељенске патријаршије. Написао је и велики број енциклопедијских јединица. Његов научни рад трајао је близу 70 година.

Мануил Геден постао је велики хартофилак (чувар архива) Васељенске патријаршије 1897, а њен званичан летописац 1901. године. Потом је, 1920, постао званични историчар Јерусалимске патријаршије. Од 1921. живео је у Атини, а посебно значајну улогу имао је у заједници Грка

тај драгоцен тестамент је Архиву Српске краљевске академије (данашњем Архиву САНУ) предао тек 1906. или 1907. године историчар Јован Радонић.³⁹ Немамо података о томе шта се са тестаментом патријарха Агатангела догађало од времена када га је Мануил Гедсон купио и завештао Православној цркви у Краљевини Србији, до тренутка када га је Јован Радонић уступио Архиву СКА.

Поменути тестамент писан је на тадашњем грчком књижевном језику (катареуса), афирмисаном у 18. и 19. веку. Он се значајно разликовао од говорног језика (димотика). Тестамент су потписали оставилац и сведоци. На крају треће стране, поред потписа патријарха Агатангела, стоји и његов печат. У овом случају није употребљен типски округли или овални печат који су сви патријарси и митрополити морали да имају, са именом и звањем на османском турском језику у средини, док су исти подаци на грчком језику урезивани по њиховом ободу. Уместо њега стављен је печат правоугаоног облика са зарубљеним угловима. Поред елемената црквене али и византијске хералдичке традиције, печат има урезану 1826. годину, када је изабран за патријарха, и скраћен текст Ἀγαθάγγελος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (Агатангел, патријарх Константинопоља).

Име патријарха Агатангела, његових блиских рођака (сестрића или синоваца), као и других личности које се у Тестаменту помињу, доследно су писана у грчкој варијанти (Меркуриос, Андреас, Стефанос...). Када је о томе реч, треба имати у виду да је тестамент писан на грчком језику, те да су у 18. и почетком 19. века словенска имена у актима Васељенске патријаршије бивала хеленизована.⁴⁰ Сам патријарх Агатангел био је образован на грчком језику и највећи део живота њиме се свакодневно служио, делујући у структури Васељенске патријаршије.⁴¹

Садржај Тестаментa драгоцен је за Агатангелову биографију. Поред тога, он је користан извор за друштвену историју Једрена и околине. Подаци из Тестаментa о насловима у Агатангеловој библиотеци сведоче о његовом добром образовању, ширем од теолошких оквира. Он је, очигледно, максимално искористио могућности које је давао образовни систем Грка у Османском царству. Из Тестаментa се види и Агатангелово добро имовно стање. Само у новцу завештао је 60.100 гроша за различите намене. Манастир Ивиرون, из кога је поникао, издваја се по висини завештане суме новца. Најближи рођаци су у Тестаменту присутни, али нису били на првом месту. Мобилијар који је поседовао сведочи о његовој бризи да буде снабдевен свим потребама за обављање његове духовне мисије, али и о опремању животног простора. Тестамент, такође, потврђује компактност православне хришћанске заједнице у Једрену, и углед који су митрополити и друга свештена лица у њој имали. У њему се помињу цркве, манастири, као и важне институције попут библиотеке, школа и болница, које су осигуравале њен даљи напредак.

У даљем тексту прилажемо превод Агатангеловог тестаментa на савремени српски језик, затим транскрипцију на грчки и, на крају, факсимил оригиналног документа. Приликом превода, лична имена и имена места су остала онаквим како гласе у оригиналу.

исељених из Мале Азије. Герд 2010, 510–511.

³⁹ Наведени податак добили смо од колега из Архива САНУ, на чему смо им веома захвални.

⁴⁰ Најпознатији такав пример из 18. века свакако је угледни теолог, филозоф и полиглот Елефтериос Вулгарис (Елефтериј Бугарин), професор Велике народне школе у Цариграду, који је одстрањен из наставе после сукоба мишљења са патријархом Јоаникијем III Каратзом, а потом је емигрирао из Османског царства. Умро је у Русији, у Санкт Петербургу, 1806. године. Иза себе је оставио обимно научно дело. Герд 2013, 68–72; Радосављевић 2023, 393.

⁴¹ Патријарх Агатангел у том питању није изузетак. Овом приликом навешћемо пример зворничког митрополита Гаврила (1812–1837), Бугарина из Сливена, који је званичну преписку са кнезом Милошем Обреновићем и другима обављао искључиво на грчком језику. Радосављевић 2024, 102–104, 182–188.

ПРЕВОД ДОКУМЕНТА:

У име Оца, и Сина и Светога духа, троједне и недељиве и обожаване Тројице, једног и јединога Бога у кога верујем, клањам се и обожавам. Године од спасења 1831, месеца новембра 26, ја, скромни и грешни бивши цариградски патријарх Агатангелос, одрекао сам се престола, и сада се налазим у Адријанополису.⁴² Имајући због милости Божје здраву памет и свест, плашећи се неочекиване смрти, пишем и распоређујем моју последњу вољу и мисао у тестамент.

И прво тражим, молећи од свих хришћана ако сам икога наљутио, опроштај, и опраштам свима целом душом, свакоме ко ми је нанео неправду из било ког разлога, или на мене утицао. И друго, предајем своју душу Господу моме Исусу Христу, истинитом Богу и Творцу и Спаситељу моме, молећи и тражећи Његову свемилостиву доброту, са страхопоштовањем и дубоком тугом срца. Нека Његова бескрајна милост занемари мноштво мојих греха, и моју душу распореди тамо где је непрестана светлост Његовог божанског лика.

Зато остављам своју имовину, а пре свега остављам парохији моје мајке посвећеној Великој светој цркви Христовој, своју свештеничку одежду и Четворојеванђеље украшено, емајлирано, позлаћено и посребрено. Од свог новчаног имања, одређујем да се Грчкој школи у Адријанополису да 5.000 гуруша, а болницама 5.000 гуруша. Одређујем да се да 15.000 гуруша светом манастиру Ивиру.⁴³

Остављам да се сиромасима и удовицама да 2.000 гуруша, с тим да се сиромасима на дан моје смрти исплати 500 гуруша. Одређујем да се да свим црквама у Адријанополису 1.500 гуруша, да напишу моје име и спомену га током литургије. Остављам часном и поштованом колеги из светог Адријанополиса 500 гуруша да се моје име чита на литургији.⁴⁴ Остављам мом колеги из Свете митрополије Лититзиса 300 гуруша⁴⁵ Остављам да се да свештеницима цркава целог Адријанополиса 500 гуруша да ми издају четрдесетницу и суботње помене. Остављам да се да мом нећаку Андреасу 5.000 гуруша, исто тако мом нећаку Меркуриосу 5.000 гуруша. А мом верном и вољеном архиђакону Венедиктосу дајем 5.000 гуруша, моју стару свештеничку одежду и сребрне свећњаке, и мој медаљон на коме је насликан Сабор арханђела у емајлу, и моју мантију. Одређујем да се да мом нећаку Георгакису 3.000 гуруша, а његовом сину Константиносу 1.500 гуруша. А моје књиге на грчком, Вергилија и књиге на француском које имам, желим да дам Једренској библиотеци. Остављам Апостолису, мом нећаку, 2.000 гуруша, а исто тако и Стефаносу.⁴⁶ Одређујем да се да удовици, сестри Георгакисовој, 2.000 гуруша, а њеној мајци 1.000 гуруша. Одређујем да се утроши 3.000 гуруша на моју смрт. Цркви где буду хтели да ме сахране дајем 500 гуруша. За трошкове мермера мог гроба да се издвоји 800 или 1.000 гуруша. Одећа моја и друге моје ствари да буду подељене на два дела, од којих један део треба продати и дати сиромашнима и сирочићима, а други треба дати мојим рођацима, осим једног крзна које желим да дам мом колеги из светог Лититзиса, и једног другог крзна које треба дати мом архиђакону.⁴⁷ Моју сребрну

⁴² По грегоријанском календару 8. децембра 1831. Адријанополис, Адријанопол – срп. Једрене, буг. Одрин.

⁴³ Ивирон – светогорски манастир.

⁴⁴ Мисли се на митрополита Једрена Григорија.

⁴⁵ Мисли се на архиепископа и митрополита Лититзиса Јоаникиоса.

⁴⁶ Није сасвим јасно да ли је и Стефанос такође био његов сестрић или синовац (нећак).

⁴⁷ Мисли се на архиђакона Венедиктоса.

бројаницу треба дати мом колеги из светог Адријанополиса, у мој спомен.⁴⁸ Мало четворојеванђеље повезано у мермер и злато, као и златно наливперо са старим печатом, желим да добије мој нећак Андреас, и да га има као талисман целог живота.⁴⁹

За све ово одређујем мог верног архиђакона Венедиктоса, и пресветлог мог колегу из светог Адријанополиса, господина Григориоса, као и митрополита Лититзиса, да они присуствују са хришћанском ревношћу непроменљивом испуњењу онога што сам ја одредио добровољно и одлично.⁵⁰ И мој тестамент ће имати непроменљиву снагу и ауторитет пред сваким судијом и судом, тако да нико и ништа оно што сам наредио не може променити нити испитивати и узнемиравати моје наследнике из било ког разлога и изговора. Ко год се, било ког ранга, усуди да поништи ову последњу вољу и тестамент, нека има казну праведног Бога и проклетства свих светих отаца цркве и мене грешног. Што се тиче мојих одеа, сребрнине и другог свега што имам, желим да то буде у три дела, од којих ће један да узме мој нећак Андреас са својим братом Меркуриосом, а други ће да узме мој нећак Георгакис са својом браћом и сестром. Трећи ће бити продат и дат сиромасима. Велики сат остављам Андреасу. Написао сам овај тестамент у Адрианополису, хиљаду осамсто тридесет прве, месеца новембра двадесет шестог, и потписан је мојом руком.

Скромни и грешни бивши константинопољски Агатангелос, и потписах руком својом и својим печатом оверих.

Печат: Агатангелос, патријарх Константинопоља

- И ја, скромни митрополит Адрианополиса Григориос, сведочим да је ово његов тестамент и речи смиреног бившег патријарха Агатангела.

- И ја, скромни архиепископ Лититзиса Јоаникиос, сведочим да је ово истински тестамент његове светости.

- И ја, скромни монах Венедиктос, сведочим да је ово истински тестамент смиреног патријарха Константинопоља господина Агатангелоса и мог духовника.

На четвртој страни:

Купио сам га за 10 франака, 18. септембра 1897. Поклањам овај тестамент Агатангела, бившег београдског, Светој цркви у Београду и целој Србији.

У Цариграду, 30. септембра 1897.

М. П. Геден

⁴⁸ Мисли се на митрополита једренског Григориоса.

⁴⁹ Тако у документу. Реч „талисман“ у овом контексту вероватно има смисао поклона, успомене коју прималац треба да има уза се.

⁵⁰ Мисли се на митрополита Лититзиса Јоаникиоса.

ΤΡΑΝΣΚΡΙΠЦИЯ

[1] Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, [2] τῆς τρισυποστάτου καὶ ἀδιαιρέτου καὶ λατρευτῆς τριάδος, τοῦ ἐνός [3] καὶ μόνου θεοῦ, ᾧ πιστεύω καὶ προσκυνῶ καὶ λατρεύω. Ἐτεῖ σω [4] τηρίῳ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ τριακοστῷ πρώτῳ μηνὸς Νοεμβρίου [5] εἰκοστῇ ἑκτῇ ἐγὼ ὁ ταπεινὸς καὶ ἁμαρτωλὸς πρώην πατριάρ [6] χης Κωνσταντινουπόλεως Ἀγαθᾶγγελος, παραιτηθεὶς τοῦ θρόνου, [7] καὶ εὐρισκόμενος ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει, ἔχων τε θεοῦ ἐλεῖ σῶον [8] τὸν νοῦν μου, καὶ ὑγιεῖς τὰς φρένας μου, φοβούμενος δὲ τὸ τοῦ [9] θανάτου ἄδηλον, [10] γράφω καὶ διατίθηναι ταύτην τὴν ἐσχάτην μου βουλὴν καὶ γνώμην καὶ διαθήκην μου.

[11] Καὶ πρῶτον μὲν, ζητῶ ἱκετικῶς παρὰ πάντων τῶν χριστια [12] νῶν, εἴ τινά ποτε παρώργισα, συγχώρησιν, ὁμοίως δὲ καὶ [13] αὐτὸς ἐγὼ συγχωρῶ ἐξ ὅλης ψυχῆς ἅπαντας, καὶ αὐτοὺς τοὺς [14] ὁποιοῦνδήποτε λόγῳ ἀδικήσαντας ἢ ἐπηρεάσαντάς με δεύτερον [15] δὲ, παρατίθηναι τὴν ψυχὴν μου τῷ κυρίῳ μου Ἰησοῦ Χριστῷ [16] τῷ ἀληθινῷ θεῷ καὶ πλάστῃ καὶ σωτήρί μου, δεόμενος τῆς παν [17] εὐσπλαγχνου αὐτοῦ ἀγαθότητος μετὰ κατανύξεως καὶ συντριβῆς [18] καρδίας ἵνα τῇ ἀπείρῳ αὐτοῦ εὐσπλαγχνίᾳ παριδὼν τὸ πλη [19] θος τῶν ἁμαρτιῶν μου, καὶ συγχωρήσας τὰ παραπτώματά μου [20] κατατάξῃ αὐτὴν ὁ, που ἐπισκοπεῖ τὸ ἀνέσπερον φῶς τοῦ θείου [21] αὐτοῦ προσώπου. Ἐπομένως δὲ, διατίθηναι καὶ τὰ περὶ τῆς κατα[22]στάσεως καὶ περιουσίας μου, καὶ πρῶτον μὲν ἀφήναι εἰς τὸν [23] ναὸν τῆς μητρός μου ἁγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας [24] τὴν Ἀρχιερατικὴν μου στολὴν, καὶ τὸ ἐγκεκοσμημένον μετὰ [25] σμάλτων καὶ ἀργυροκεχυσμένον τετρεῦάγγελον.

[26] Ἐκ δὲ τῆς χρηματικῆς περιουσίας μου, διορίζω νὰ δοθῶσιν εἰς [27] τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει ἐλληνικὴν σχολὴν πέντε χιλιάδες γρόσια, [28] ὁμοίως καὶ εἰς τὰ νοσοκομεῖα - πέντε χιλιάδες γρόσια. Ἐτι διο [29] ρίζω νὰ δοθῶσιν εἰς τὸ ἱερὸν μοναστήριον τῶν Ἰβήρων δεκαπέντε [30] χιλιάδες γρόσια. Αἰφνῶ νὰ δοθῶσιν εἰς πτωχοὺς καὶ πτωχεῖς [31] καὶ χήρας δύο χιλιάδες γρόσια, ἐκτὸς δὲ τούτου νὰ δοθῶσιν εἰς πτω [32] χοὺς καὶ πτωχεῖς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς θανῆς μου πεντακόσια [33] γρόσια. Διορίζω νὰ δοθῶσιν εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀδρι [34] ανοῦ χίλια πεντακόσια γρόσια διὰ νὰ γράψουν τὸ ὄνομά μου [35] εἰς τὴν παρρησίαν. Αἰφνῶ εἰς τὸν πανιερώτατον καὶ σεβασμιώ [36] τατον συνάδελφόν μοι ἁγίον Ἀδριανουπόλεως πεντακόσια γρόσια [37] μίαν παρρησίαν. Αἰφνῶ εἰς τὸν συναδελφόν μοι ἱερώτατον ἁγίον [38] Λιτίτζης τριακόσια γρόσια.

Αἰφνῶ νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς ἱερεῖς [39] τῶν ἐκκλησιῶν ὅλων τῆς Ἀδριανουπόλεως πεντακόσια γρόσια διὰ νὰ [40] κάμουν τὸ σαραντάρι μου, καὶ τὰ σάββατά μου. Διορίζω νὰ [41] δοθῶσιν εἰς τὸν ἀνεψιόν μου Ἀνδρέαν πέντε χιλιάδες γρόσια. [42] Ὅμοίως καὶ εἰς τὸν ἀνεψιόν μου Μερκούριον πέντε χιλιάδες γρόσια. [43] Εἰς δὲ πιστὸν καὶ ἀγαπητόν μοι Ἀρχιδιάκονόν μου Βενέδικτον [44] θέλω νὰ δοθῶσι πέντε χιλιάδες γρόσια, καὶ ἡ παλαιὰ Ἀρχιερατικὴ [45] μου στολὴ, καὶ τὰ ἀργυρὰ μου δικηροτρύκηρα, καὶ τὸ ἐγκόλπιον μου [46] τὸ ἔχον ἐξωγραφισμένην τὴν σὺναξιν τῶν Ἀρχαγγέλων ἐπάνω σμάλτον, [47] καὶ ὁ μανδύας μου. Διορίζω νὰ δοθῶσιν εἰς τὸν ἀνεψιόν μου Γεωργάκην [48] τρεῖς χιλιάδες γρόσια καὶ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου χίλια [49]] πεντακόσια γρόσια, καὶ τὰ ἐλληνικὰ βιβλία μου, τὸν δὲ Βιργίλιον [50] καὶ ὅσα γαλλικὰ ἔχω, θέλω νὰ δοθῶσιν εἰς τὴν βιβλιοθηκὴν τῆς Ἀδρια [51] νοῦ. Αἰφνῶ νὰ δοθῶσιν εἰς τὸν Ἀποστόλιν ἀνεψιόν μου δύο χιλιάδες [52] γρόσια, ὁμοίως καὶ εἰς τὸν Στεφανῆν. Διορίζω νὰ δοθῶσιν εἰς τὴν [53] χήραν ἀδελφὴν τοῦ Γεωργάκη δύο χιλιάδες γρόσια, εἰς δὲ τὴν μητέρα [54] τῆς νὰ δοθῶσι χίλια γρόσια. Διορίζω νὰ ἐξοδευθῶσι τρεῖς χιλιάδες [55] γρόσια εἰς τὴν θαντὴν μου. Εἰς δὲ τὴν ἐκκλησίαν ὅπου ἠθελάν με ἐν [56] ταφίᾳσιν, θέλω νὰ δοθῶσι πεντακόσια γρόσια. Εἰς δὲ ἔξοδα τῶν μαρ [57] μάρων τοῦ μνήματός μου νὰ ἐξοδευθῶσιν ἕως ὀκτακόσια ἢ χίλια γρό [58] σια. Τὰ δὲ ρουχικά μου καὶ ἄλλα πράγματά μου, νὰ διαρεθῶσιν [59] εἰς δύο μέρη, τὸ μὲν ἐν νὰ πωληθῇ καὶ νὰ δοθῇ εἰς πτωχοὺς καὶ [60] ὀρφανὰ, τὸ δὲ ἕτερον νὰ λάβωσιν οἱ σθηγενεῖς μου, ἐκτὸς μιᾶς γού [61] νας ζαρδαβοπατζιά (μὲ κίτρινον κάπι) τὴν ὁποῖαν θέλω νὰ δοθῇ [62]

εἰς τὸν συναδελφὸν μοι ἅγιον Λιτίτζης, ὁμοίος καὶ μία ἄλλη γοῦ [63] να ζαρδαβοπατζιά (μὲ δεκοχτουρι κάπι) νὰ δοθῇ εἰς τὸν Ἀρχιδιάκονόν [64] μου. Τὸ ἀσημένιον καποσκηνί μου νὰ δοθῇ τῷ συναδελφῷ μοι ἁ [65] γίῳ Ἀδριανουπόλεως διὰ νὰ με μνημονεῖ. Τὸ δὲ μικρὸν τετρεῦαγγε [66] λον μαρμαρομαλαγαματοδεμένον μὲ ἓν κονδυλί ὡς αὐτῶς μαλαγ [67] ματένιον, καὶ μὲ μίαν βουλλαν ἀντίκαν, θέλω νὰ τὸ λάβῃ ὁ ἁ [68] νεπιὸς μου Ἀνδρέας, καὶ νὰ τὸ ἔχῃ διὰ φυλακτήριον εἰς ὅλην του [69] τὴν ζωὴν. Εἰς αὐτὰ ὅλα ἀποκαθίστημι ἐπίτροπόν μου πληρεξούσιον [70] τὸν πιστὸν Ἀρχιδιάκονόν μου Βενέδικτον, καὶ τὸν πανιερώτατον [71] συναδελφὸν ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον Γρηγόριον, ὡσαύτως [72] καὶ τὸν ἅγιον Λιτίτζης διὰ νὰ παρασταθῶσι μετὰ ζήλου χριστιανικοῦ [73] εἰς τὸ νὰ ἐκπληρωθῶσιν ἀμετατρέπτως ὅσα ἐνταῦθα διατίθῃ οἱ [74] κειοθελῶς καὶ ἀ[ρί]στως. [следи реченица од отприлике три речи која се не види, избрисана је јер је на том месту лист превијен]

[75] Σὺς καὶ διαθήκη μου, ἣτις ἐχέτω ἰσχὺν καὶ κύρος ἀμετάτρεπτον ἐπὶ [76] παντὸς κριτοῦ καὶ δικαστηρίου, ὥστε μηδὲνα μηδὲ[δ]σα διέταξα [77] παρασαλεῦν ἢ ἐξετάζειν καὶ παρενοχλεῖν τοὺς ἐμοὺς κληρονόμους [78] ἐπὶ ὁποιαδήποτε αἰτία καὶ προφάσει. Ὅστις δ' ἂν ὁποιασδήποτε τάξεως [79] καὶ βαθμοῦ, θέλῃ τολμήσῃ νὰ ἀνατρεψῇ τὴν τελευταίαν ταύτην θὲ [80] λησιν διὰτάξιν καὶ διαθήκην μου, ἐχέτω ἀντίδικον τὸν δικαιοκρίτην [81] θεόν, καὶ τὰς ἀράς πάντων τῶν [ἀγ]ίων Πατέρων τῆς ἐκκλησίας [82] καὶ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Περὶ δὲ τῶν ρούχων μου, δακηρικῶν, [83] ἁσημικῶν, καὶ εἴτι ἄλλο εὐρίσκεται θέλω νὰ γίνουν εἰς τρία με [84] ρίδια, τὸ μὲν ἐν νὰ πάρῃ ὁ ἀνεψιὸς μου Ἀνδρέας μετὰ τοῦ [85] ἀδελφοῦ τοῦ Μερκουρίου, τὸ δὲ δεύτερον νὰ τὸ πάρῃ ὁ [86] ἀνεψιὸς μου Γεωργάκης μὲ τοὺς ἀδελφούς του καὶ ἀδελφὴν του, καὶ τὸ [87] τρίτον νὰ πωληθῇ καὶ νὰ δοθῇ εἰς τοὺς πτωχοὺς. Τὸ δὲ μεγάλον [88] ὠρολόγιον τὸ ἀφήνω εἰς τὸν Ἀνδρέαν. Ἐγράφη αὕτη ἡ διαθήκη μου [89] ἐν Ἀδριανουπόλει ἐν ἔτει χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ τριακοστῷ [90] πρώτῳ, μηνὸς Νοεμβρίου εἰκοστῇ ἑκτῇ, καὶ ὑπεγράφη ἰδία μου [91] χειρὶ. Ὁ ταπεινός, καὶ ἁμαρτωλὸς πρῶν Κωνσταντινπόλεως [92] Ἀγαθαγγελὸς ἰδία χειρὶ ταῦτα ὑπέγραψα, καὶ τῇ ἐμῇ σφραγίδι [93] ἐπέκύρωσα.

Σφραγίδα:

Ἀγαθαγγελὸς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως

[94] Κἀγὼ ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως Γρηγόριος [95] μαρτυρῶ ὅτι αὕτη [εἶ]ναι ἡ διαθήκη [96] του ἐν μακαρία τῇ λέξει γινομένου [97] Ἀγαθαγγέλου πρῶν πατριάρχου.

[98] Κἀγὼ ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Λιτίτζης Ἰωαννίκιος [99] μαρτυρῶ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ καὶ αὐτὸ διαθήκη τῆς [100] παναγιώτητός του.

[101] Κἀγὼ ὁ ταπεινὸς π: μ: ἁχ Βενέδικτος μαρτυρῶ ὅτι [102] αὕτη εἶναι ἡ καὶ αὐτὸ διαθήκη τοῦ μακαρίτου πατριάρχου [103] π: Κωνσταντινουπόλεως κυρίου Ἀγαθαγγέλου καὶ γεροντός μου.

στην τέταρτη σελίδα:

[104] Σημ. ἡγοράστη μοι 10 φράγκων τῇ

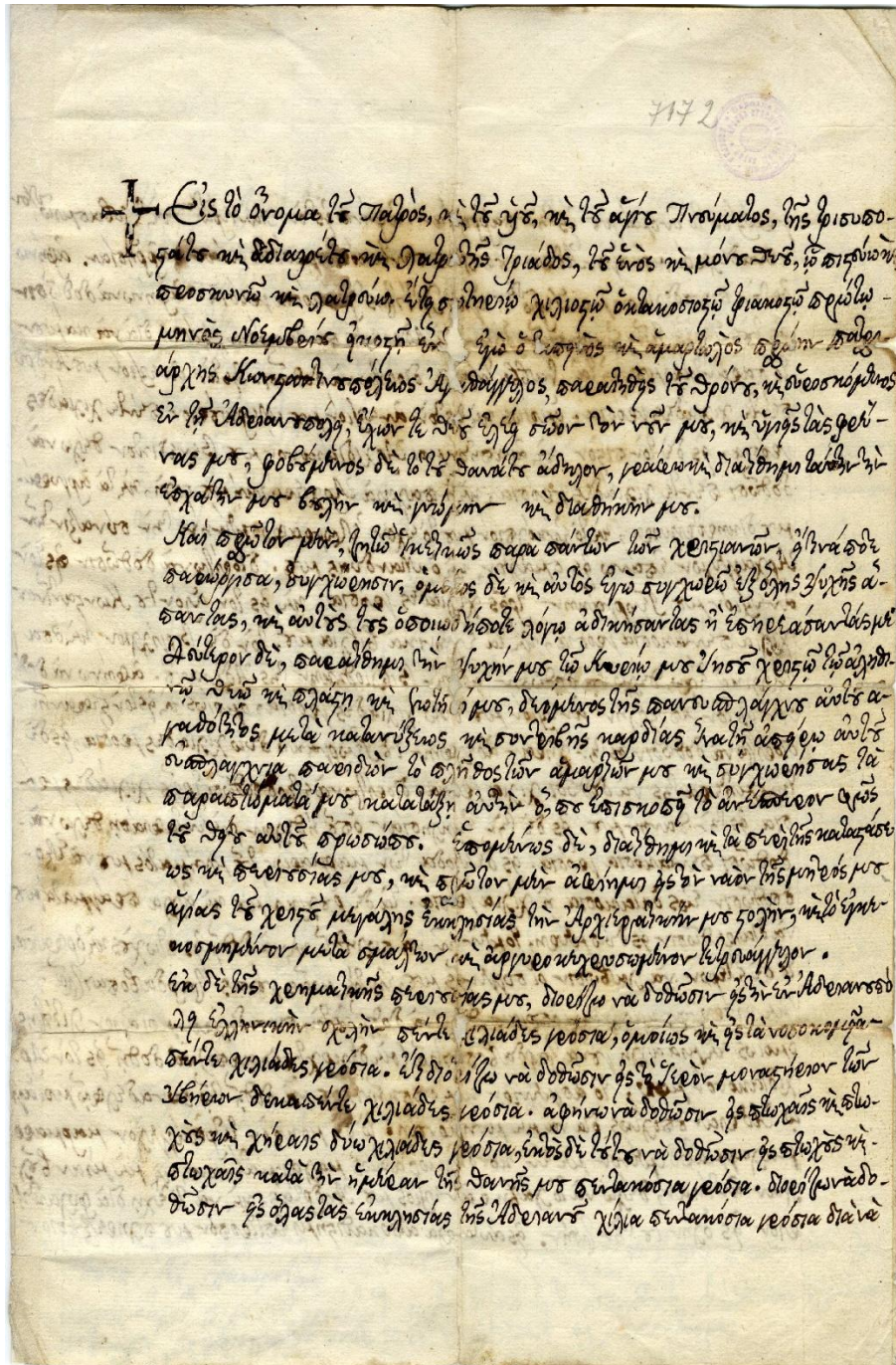
[105] 18 Σεπτεμβρίου 1897: Δωροῦμαι δὲ τὴν [106] διαθήκην ταύτην Ἀγαθαγγέλον (πρῶν [107] Βελιγραδίου) τῇ ἀγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ [108] Βελιγραδίου καὶ πάσης Σερβίας.

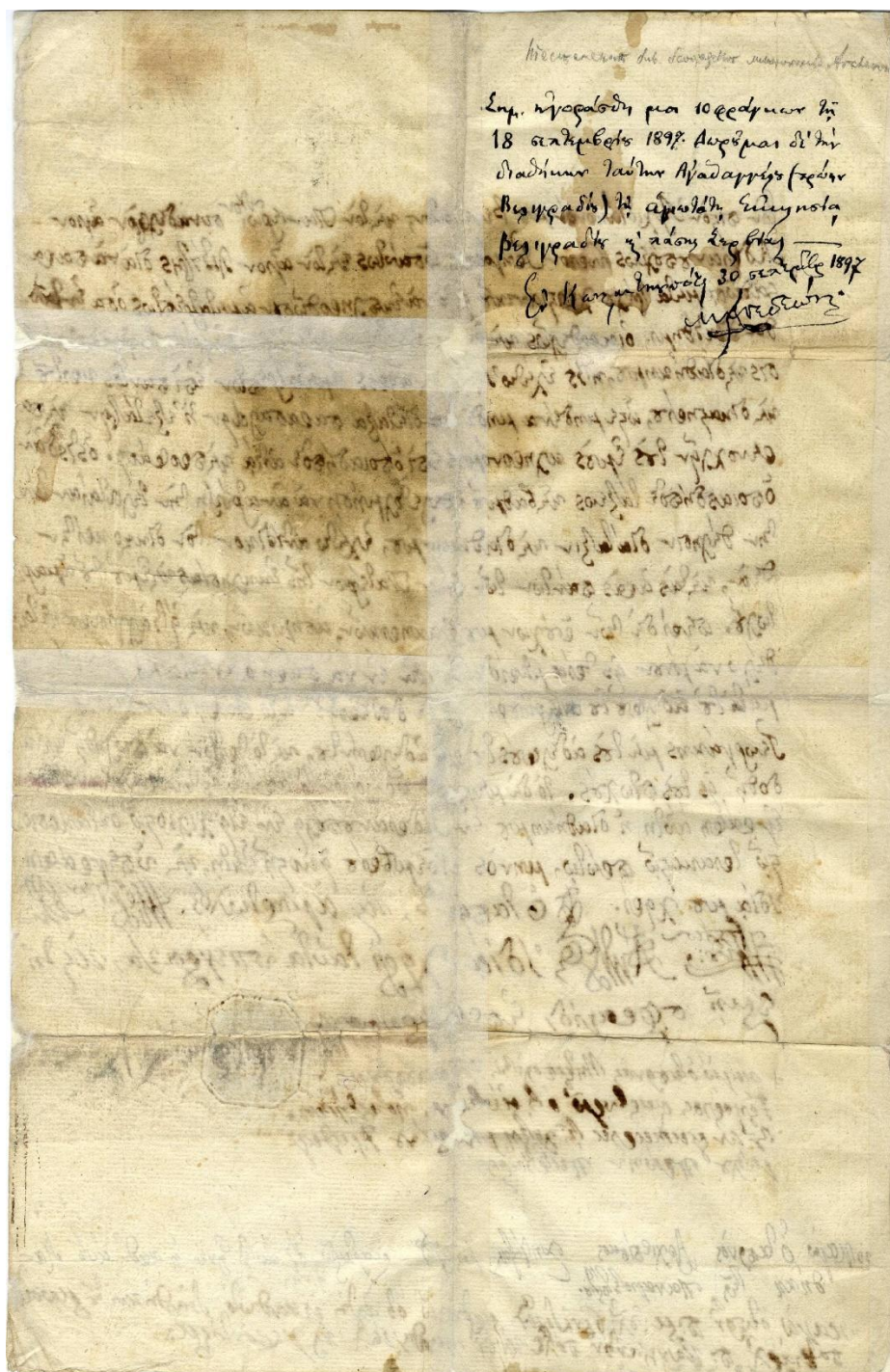
[109] Ἐν Κωνσταντινουπόλει 30 Σεπτεμβρίου 1897

[110] Μ Π Γεδεών

ФАКСИМИЛИ

АСАНУ, Историјска збирка, 7172/1

Извори

Необјављени

Архив САНУ, историјска збирка, 7172.

Државни архив Србије: Књажевска канцеларија XXXV, *Црква и свеиштенство*, 681, 682.

Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методиј“, София: Ориентална архивна колекција, 19/79.

Објављени

Алексијевић, Димитрије (1910), „Прилози за историју српске цркве“, *Весник Српске цркве за 1910*, Београд: Удружење свештеника, 129.

Катић, Татјана и Недељко В. Радосављевић (2025), „Берат Јоаникија, митрополита рашко-призренског и скендеријског“, *Црквене студије* 22, Ниш: Центар за црквене студије, 407–427.

Мезимаџ Г. Досиева Обрадовича : част втора собранія разнихъ правоучителныхъ вещей въ ползу и увеселеніе / по подлинному рукопису Павломъ Соларичемъ издан (1818), Будим: Печатня Кралѣв. маѣ. свеучилища.

Интернет

https://users.sch.gr/markmarkou/1801_1832/1831/koim/agathangelos_konstantinoupoleos.htm. Приступљено 21. марта 2025.

https://users.sch.gr/markmarkou/1833_1870/1860/koim/gregorios_adrianoupoleos.htm. Приступљено 21. марта 2025.

https://users.sch.gr/markmarkou/1833_1870/1870/koim/ioannikios_imvrou.htm. Приступљено 21. марта 2025.

Литература

Гавриловић, Михаило (1909), *Милош Обреновић 2*, Београд: Нова штампарија „Давидовић“.

Герд, Лора А. (2010), „Гедон, Мануил“, у: *Православная Энциклопедия 10*, Москва: ЦНЦ РПЦ, 510–511.

Герд, Лора А. (2013), „Булгарис (Вулгарис) Елефтериј“, у: *Православная Энциклопедия 17*, Москва: ЦНЦ РПЦ, 68–72.

Герд, Лора А. и Е. П. А (Редакција), „Кирил VI“ (2018), у: *Православная Энциклопедия*, том 34, Москва: ЦНЦ РПЦ, 562–563.

Детрез, Раймонд (2015), *Не търсят гърци а ромеи да бъдат : Православната културна общност в Османската империя XV–XIX в.*, София: Кралица Маб.

Костић, Петар (2018), *Црквени живот православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX веку (са успоменама писца)*, приредила Александра Новаков, Нови Сад: Друштво пријатеља манастира Св. архангела код Призрена.

Милетић, Любомир (1918), *Разорението на тракийските българи през 1913. Година*, София: БАН, Државна печатница.

Радосављевић, Недељко В. (2007), *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831 : управа Васељенске патријаршије*, Београд: Историјски институт.

Радосављевић, Недељко В. (2021), *Дабробосанска митрополија у Васељенској патријаршији (1766–1880)*, Београд: Историјски институт.

Радосављевић, Недељко В. (2023), „Јоаникије III, патријарх пећки“, *Историјски часопис* 73, Београд: Историјски институт.

Радосављевић, Недељко В. (2024), *Зворничка митрополија у Васељенској патријаршији (1766–1880)*, Бијељина: Синај – издавачка кућа епархије Зворничко-тузланске; Београд: Историјски институт.

Разбойников, Анастас и Разбойников, Спас (1999), *Населението на Јужна Тракија с оглед на народнистните отношения в 1830, 1878, 1912. и 1920. година*, София: Karina M.

Растовић, Александар (2014), „Мелетије, епископ нишки“, у: *Српски биографски речник* 6, Мар–Миш, Нови Сад: Матица српска, 364.

Сава еп. Шумадијски (Вукович) и Б. А. Нелюбов (2008), „Агафангел“, у: *Православная Энциклопедия*, том 1, Москва: ЦНЦ РПЦ, 234.

Терзић, Славенко (2021), *На капијама Константинопоља : Русија и Балканско питање у 19. веку*, Београд: Историјски институт; Нови Сад: Православна реч.

Afyoncu, Erhan (2008), „Rûznâmçe“, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2008, cilt 35, 276–278.

Philliou, Christine M. (2004), *Worlds, Old and New, Phanariot Networks and the Remaking of Ottoman Governance in the First Half of the Nineteenth Century*, A Disertation Presented to the Faculty of Princeton University, in candidacy for the Degree of Doctor of Philosophy, UMI Number 3136693, Ann Arbor, 2004.

Runciman, Steven (1968), *The Great Church in Captivity*, London: Cambridge University Press.

Jelena N. Radosavljević
Nedeljko V. Radosavljević

**THE 1831 TESTAMENT OF AGATHANGELUS,
THE ECUMENICAL PATRIARCH IN RESIGNATION**

The Ecumenical Patriarch Agathangelus, a Bulgarian by birth, was born in the village of Arnavutköy near Edirne in 1769. He studied at a Greek school in Edirne and became a monk at a young age in the Monastery of Iviron on Mount Athos. A highly educated man, he spoke and wrote at least six languages. In 1815, he was elected Metropolitan of Belgrade. He held this position for ten years, ensuring the well-being of the metropolis and its congregation.

When the Greek uprising began in 1821, he was briefly detained and interrogated by the Belgrade vizier. In 1825, he was elected Metropolitan of Chalcedon and, the following year, he became Ecumenical Patriarch. The Ottoman Porte appointed him as a mediator in negotiations with the Greek insurgents. However, the negotiations failed, for which Agathangelus was blamed, albeit through no fault of his own.

He was forced to resign in 1830, and was ordered to reside in Caesarea in Cappadocia (modern-day Kayseri), before being granted permission to settle in Edirne. While in Edirne, on 26 November / 8 December 1831, he wrote his will, which is currently held in the Historical Collection of the Archives of the Serbian Academy of Sciences and Arts in Belgrade under the reference number 7172. This testament provides valuable insights into the life of Patriarch Agathangelus, the history of the Ecumenical Patriarchate, and the social history of Edirne and its Christian community.